

15. Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. – Київ, 2001. – 640 с.
16. Мина Ж. Збройні Сили Директорії УНР та їх боротьба за державну незалежність України (листопад 1918 р. – листопад 1920 р.) : дис. ... канд. іст. наук. – Л., 2008. – 210 с.
17. Симон Петлюра. Статті. – Київ, 1993. – 341 с.
18. Гудь Б. Нелегка дорога до порозуміння. До питання генези українсько-польського військового політичного співробітництва 1917-1921 рр. – Львів, 1997. – 67 с.
19. Рудь М. С. Армія Української Народної Республіки напередодні і початковому етапі польсько-радянської війни (грудень 1919 – травень 1920 рр.) // Вісник НУ “Львівська політехніка”. – 2007. – с. 293-300
20. Кривизюк Л.П. Вишкіл та виховна робота в українських військах періоду визвольних змагань : дис. ... канд. іст. наук. – Л., 2001. – 196 с.

References

1. Dotsenko O. Zymoviyopokhid (6.XII.1919 – 6.VI.1920). – Varshava, 1932. – 240s.
2. Tiutiunyyk Yu. Zymoviyopokhid (1919-1920rr.). – Lviv, 2004. – 191s.
3. Udovychenko O. Ukraina u viinizaderzhavnist. – Kyiv, 1995r. – 206s.
4. Omelianovych-Pavlenko M. Spohadykomandarma (1917-1920). – Kyiv, 2007. – 607 s.
5. Obraztsov S. Viiskova ta hromadsko-politychnadiialnist M. Omelianovycha-Pavlenka (1878-1952 rr.) :dys. ... kand. ist. nauk. – K., 2010. – 221 s.
6. Ukrainsko-moskovskaviina v dokumentakh (operatyvni dokumenty shtabuarmii Ukrainskoi Narodnoi Respubliki). – Ch. I. – Varshava, 1933. – 401 s.
7. Mazepa I. Ukraina v buri y ohnrevoliutsii 1917-1921. – Kyiv, 2003. – 608 s.
8. Kakuryan N. Hrazhdanskaiavoina v Rossyy: Voina s bilopoliakamy. – SPb, 2002. – 730 s.
9. Savchenko V. DvenadtsatvoynzaUkraynu. – Kharkov, 2005. – 415 s.
10. Ostanniastolytsia UNR. M. Kamianets-Podilskyi [Elektronnyiresurs]: OrdenVyzvolennia iZaliznykhrest “Za Zymoviyopokhidiboi”. – 2013– Rezhymdostupu: <http://www.kp-os.com.ua/fakti/54-orden-vizvolennja-i-zaliznij-hrest-qza-zimovij-pohid-i-bojiq> (data zvernennia: 20.05.2015). – Nazva z ekranu.
11. Shankovskiy L. Ukrainaskaarmia v borotbizaderzhavnist. – Miunkhen, 1958. – 317 s.
12. Ukrainsko-moskovskaviina 1920 roku v dokumentakh. – Varshava, 1933. – Ch. 1: Operatyvni dokumenty shtabuarmii Ukrainskoi Narodnoi Respubliki. – 401 s.
13. Hurianov P. ChervonnoekazachestvoUkrayny v borbe s ynostrannoiynterventsyei y vnutrenneikontrevoliutsyei (yanvar 1918-noiabr 1920) :dys. ... kand. ist. nauk : K., 1964. – 316 s.
14. Haluzevyi derzhavnyiarkhiv Sluzhbyzovnishnoirozvidky Ukrainy. – F. 11012. – T. 32. – bloknot 1, Ark. 3
15. Lytvyn S. Sudistorii: Symon Petliuraipetliuriana. – Kyiv, 2001. – 640 s.
16. Мина Ж. Збройні Сили Директорії УНР та їх боротьба за державну незалежність України (листопад 1918 р. – листопад 1920 р.) : дис. ... канд. іст. наук. – Л., 2008. – 210 с.
17. Симон Петлюра. Статті. – Київ, 1993. – 341 с.
18. Гудь Б. Нелегка дорога до порозуміння. До питання генези українсько-польського військового політичного співробітництва 1917-1921 рр. – Львів, 1997. – 67 с.
19. Рудь М. С. Армія Української Народної Республіки напередодні і початковому етапі польсько-радянської війни (грудень 1919 – травень 1920 рр.) // Вісник НУ “Львівська політехніка”. – 2007. – с. 293-300
20. Кривизюк Л.П. Вишкіл та виховна робота в українських військах періоду визвольних змагань : дис. ... канд. іст. наук. – Л., 2001. – 196 с.

Shvydchenko T. M., *bread-winner of department of old and new history of Ukraine, historical faculty, Kyiv national university the name of Taras Shevchenko (Ukraine, Kyiv), Shvydchenko t@ukr.net*

The value of the First Winter campaign of the UNR army of 1919-1920

The article describes the main stages of the completion of the First Winter campaign of the army of the Ukrainian People's Republic and analyzes it in the context of the national - liberation struggle of 1917-1921 years.

Keywords: *the First Winter campaign, the army of the Ukrainian People's Republic, Ukrainian Galician Army, Voluntary Army, the Ukrainian Revolution 1917-1921.*

Швидченко Т. Н., *соискатель кафедры древней и новой истории Украины, исторического факультета, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), Shvydchenko t@ukr.net*

Значення Першого Зимнього походу армії УНР 1919-1920 гг.

В статье рассмотрены основные этапы завершения Первого Зимнего похода армии Украинской Народной Республики и проанализированы его значение в контексте национально - освободительной борьбы 1917-1921 годов.

Ключевые слова: *Первый Зимний поход, армия Украинской Народной Республики, Украинская Галицкая Армия, Добровольческая армия, украинская революция 1917-1921.*

* * *

УДК 94(47+438)“1917”

Рацілевич А. П.

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України, Житомирський
державний університет ім. Івана Франка
(Україна, Житомир), andrii.racilewicz@gmail.com

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ПОЛЯКІВ ЖИТОМИРА 1917 Р.

Досліджується громадсько-політична діяльність поляків Житомира у період розгортання революційних перетворень 1917 року. Висвітлюється формування польських політичних та громадських організацій, їх представництво в органах міської влади. Показано прояви політичної активності місцевих поляків, їх участь у муніципальних виборах та до Установчих зборів, форми й методи захисту національних інтересів. Підкреслено, що для поляків дотримання національної згуртованості дало можливість широкої суспільно-політичної діяльності та утвердження польських культурних впливів у місті.

Ключові слова: *поляки, громадські організації, суспільно-політична діяльність, Волинь.*

Демократичні зміни у процесі революції 1917 р. дозволили національним громадам Наддніпрянської України розгорнути активну суспільно-політичну діяльність. Громадсько-політична репрезентація поляків адміністративного центру Волині – Житомира викликає значний інтерес з огляду їх місця і ролі у політичному, громадському та культурному житті міста. Становивши одну з численних етнічних спільнот міста, поляки, за низки чинників революційної доби демонстрували ставлення до державотворчої практики Центральної Ради. Дослідження громадсько-політичного життя польської спільноти Житомира привертало увагу дослідників у контексті діяльності поляків Наддніпрянської України в загальноукраїнських політичних процесах, а також соціально-економічному становищу польських землевласників.

Розвиток та взаємодія основних ключових польського суспільного життя Житомира – політичних партій та громадських організацій, на підставі залучення значної кількості джерел, досліджувались М. Потапенком у контексті діяльності польських інституцій Наддніпрянської України [1; 2; 3]. Здійснений О. Білобровець огляд польських громадських організацій 1917 р. ознайомлює лише з програмною діяльністю та вибраними явищами суспільної активності [4]. Програмові засади діяльності польських організацій та товариств відображають справи фонду Р-405 Державного архіву Житомирської області [5; 6].

Поглиблене вивчення громадсько–політичної діяльності польської спільноти у Житомирі стало можливим завдяки залученню масиву інформації, почерпнутої з періодичних видань. Польське міське життя було постійною рубрикою газет друкованих кирилицею – “Вольни”, “Трудовой Вольни”, де публікували короткі відомості про громадське та культурно–освітнє життя, оголошення публічних виступів та численних зібрань. Розмаїту інформацію з життя польської громади подавала “Вольнская речь” (виходила з червня по вересень 1917 р.), однак польськомовна періодика збереглась фрагментарно.

Метою статті є спроба дослідити громадсько–політичну діяльність польської спільноти Житомира. Завданням є вивчити процес організації польського середовища Житомира, напрямки суспільно–політичної та культурницької діяльності, як у захисті своїх національних інтересів, так і у демократизації міського життя, показати ставлення до державотворчої практики Центральної Ради. При виконанні поставлених завдань методологічним підґрунтям стали порівняльно–історичний, історико–системний методи, аналіз і синтез.

Першими проявами демократичних змін у місті були зростання суспільної активності та організація етнічних груп міського середовища, зокрема польського. Десятого березня у місті відбулась масова польська демократична маніфестація зі знаменами під гаслом “Zanaszą iwaszą wolność”, яка викликала інтерес губернської влади та дієцезіального керівництва. До маніфестантів з промовою виступив губернський комісар Б. Леяльський, вітаючи їх з новим ладом, а після до зібраних звернувся польською мовою біскуп ІгнациДуб–Дубовський [7]. У численній демократичній маніфестації третього квітня, з нагоди свята Свободи, поряд з різноманітними громадськими та національними організаціями, зі стягами Польщі та виконанням Мазурка Домбровського, брали участь поляки [8].

Перше польське віче відбулось шістнадцятого березня у присутності близько однієї тисячі чоловік. Серед них були представники усіх верств польського населення Житомира. Виступаючі закликали місцеву громаду до активної суспільної діяльності, утворювати різноманітні польські товариства, заснувати Народний Дім та бібліотеки. Пропонувалось створити польські школи, товариство національної освіти, гімнастичні та професійні організації. У підсумковій резолюції наголошувалось на єднанні поляків у рамках діяльності Польського комітету виконавчого на Русі (далі – ПКВ) і прийнято створити польський міський комісаріат у складі представництв, професійних кіл і суспільних верств для впровадження програми праці як органу ПКВ [9].

Формування польських товариств та організацій відбувалось в атмосфері національного піднесення й очікування досягнення ідеалу вільної Польщі, особливо після декларації Тимчасового уряду про майбутню перспективу польської незалежності. Прояви патріотичного піднесення місцевими польськими громадами Правобережної України не було позбавлене впливу плеканих традицій польського повстанського руху, поширених мережею таємних національних шкіл

[2, с. 92]. Для посилення суспільної активності польської громади міста заохочувалось проведення публічних виступів. На шпальтах житомирської преси є чимало оголошень відповідних публічних лекцій. Тридцятого квітня голова правління Польського демократичного Союзу на Русі Є. Старчевський виступав у Житомирі із лекцією пропаганди національної єдності. Він вказав на шкідливість поляризації польського державницького руху, а для успіху державотворення вагомим є не кон’юнктура війни, лише прагнення польського народу [10].

У Житомирі другого квітня, за зразком військових союзів Москви та Києва, створено “Союз військових поляків”. Його мета діяльності полягала в прагненні до здійснення ідеалів незалежної та соборної Польщі, створенню культурно–просвітніх товариств та каси взаємодопомоги. Головою обрано – хорунжого К. Соколовського [11]. Союз був зафіксований як регіональний осередок військових поляків [12].

В умовах, коли польські демократи шляхом створення нових структур легальної діяльності намагались позбавити ендеків лідируючої позиції у ПКВ й, разом з тим, посилити свій вплив на організацію громадсько–політичного життя поляків Наддніпрянщини, Польській демократичний союз на Русі у квітні 1917 р. заснував низку регіональних представництв [2, с. 93–94]. В оголошенні, вміщеного в “Трудовой Волині”, повідомлялося про погодження з Центральним Комітетом Демократичного Союзу провести на двадцять другого квітня перше організаційне зібрання житомирського Комітету польського Демократичного Союзу на Русі [13]. Вже восьмого травня Польській демократичний Союз в Житомирі відкрив канцелярію разом із читальнею [14]. Одночасно розпочала свою діяльність громадська організація “Союз польських жінок” [6, арк. 175]. У кінці червня Союз польських жінок відкрив Бюро праці [15]. У травні поновило освою діяльність католицьке товариство трудящих жінок “Дзвигня”, з метою сприяти підвищенню освітнього і професійного рівня своїх членів [5, арк. 453–458]. Можна вважати, що наприкінці квітня сформувалась основна діяльність Польського комісаріату міста. Йому було відведено приміщення для щоденного прийому поляків з приводу вирішення проблем суспільно–політичного та культурно–освітнього характеру [16]. Проведені весною масові збори польської громади Житомира свідчать про високий рівень її суспільної організації.

Одночасно з активізацією суспільного життя весною у місті розгортається польський культурно–освітній рух. За зразком земель Царства Польського, на виконання ухвал першого польського віча, в Житомирі міський комісаріат організував польське просвітнє товариство “Macierz Polska” [6, с. 315]. Улітку, зусиллями польського просвітнього товариства “Macierz Polska” відкрито чотири однокласних училища, курси для неписемних, вчительську семінарію, лекції у всіх районах міста, проводило акції зі збору благодійних коштів [15]. У Житомирі тимчасово перебували поляки–біженці якими опікувався Центральний комітет обивательський губерній Царства Польського. Допомогу в його діяльності надавали місцеві польські товариства. Так,

тринадцятого червня відбулась благодійна акція в Житомирі “Niebieskikwiatek” для дитячого притулку [17]. Зібрано 3.130 крб. 97 коп. благодійних коштів котрі спрямовуються Союзом польських жінок на підтримку дитячих притулків [18]. До польських міських суспільно–культурних товариств приєдналось відновлене у квітні римо–католицьке товариство добротинності [5, арк. 337].

У житомирській пресі наголошувалось на можливості для громадськості міста використати урочисті зібрання зі зближенням з польським народом [19]. Поінформованість місцевої громади про польське життя в місті, в основному відбувалось через повідомлення на шпальтах житомирської преси. Детальний інформативний матеріал про життя польської спільноти вміщувала “Вольнская речь”. У ній постійною рубрикою було “Польське життя” з повідомленням важливих подій в житті Царства Польського, польської громади Галичини, поляків Росії, а також Волині та Житомира. Подана інформація носила переважно демократичний характер й свідчила про наміри ознайомлення місцевої громади переважно з діяльністю польського демократичного руху.

Традиційно для преси було вміщувати сюжети, що посилювали традиції пов’язані із патріотичною тематикою польського повстанського руху. Широко висвітлювались події пов’язані із вшануванням пам’яті повстанців 1863 р. з метою впливу на патріотичне виховання місцевої польської громади [20]. Патріотичним вихованням молоді опікувався осередок польських скаутів при першій чоловічій гімназії в Житомирі [21].

У Житомирі від початку травня діяв організований польським комісаріатом суспільно–політичний клуб [22]. Його головні завдання були направлені на ознайомлення місцевої польської громади з розвитком польського суспільно–політичного руху. До членів клубу приймалися усі поляки незалежно від політичних поглядів. Клуб влаштував лекції, диспути, співбесіди. Так, третього липня відбулась лекція “Польща на хресті сучасності” польського письменника та журналіста Я. Аугустиновича. Огляд змісту лекції дозволяє з’ясувати характер поданої інформації (її політичне направлення, суспільні вимоги тощо) також у інших подібних виступах, які загалом популяризували польський демократичний рух. “Вольнская речь” зазначала, що лекції Я. Аугустиновича “сповнені щирості, правдивості та усвідомлені моральної відповідальності за свої слова”. Пропонувалось місцевій польській громаді скористатись присутністю лектора в місті задля проведення додаткових лекцій, що мають повчальний, а не партійно–агітаційний характер [23].

Улітку 1917 р. розпочалась виборча кампанія до виборів нового складу міської думи Житомира. Польський виборчий список, від місцевого комісаріату, значився під № 5 в кількості 45 чол. Його репрезентативність виражалась у намаганні досягти національної консолідації всього польського населення міста, з метою гарантованого набуття певної кількості своїх гласних у міській думі для забезпечення інтересів польської спільноти [1, с. 146]. Тому, вагомою підставою внесення кандидатів до виборчого списку був їх авторитет серед місцевої польської громади.

Соціальний зріз кандидатів виявив, що представників робочих професій нараховувалось – 15 чол., інтелігенції – 19, зайнятих в сільському господарстві – 1, не вказано рід діяльності – 10 чол. [24].

До ведення виборчої кампанії польська спільнота Житомира підійшла відповідально. Неодноразово скликалися зібрання представників верств польської громади міста для вироблення ефективної тактики ведення кампанії. Активно діяли Польський комісаріат, демократично–християнський союз польських робітників, які скликали зібрання напередодні виборів [25; 26].

Шостого серпня відбулись вибори гласних до міської думи. Діяло одинадцять виборчих дільниць, з них на шести – польський список №5 посів перше місце за кількістю відданих голосів виборців, по одній дільниці зафіксовані друге, третє та четверті місця, п’яті місця за двома дільницями. У підсумку виборів до міської думи польський список здобув відчутну перевагу й виборов 17 місць [27]. У замітці “Вольнской Речи” присвяченій результатам виборів до міської думи зазначалось, що “перемога, отримана (поляками – А.Р.), по відношенню з іншими, велика. Перемога поляків за списком № 5 свідчить, по–перше, про те, що вони мають за собою значну частину корінного населення та, по–друге, що ця частина населення тісно пов’язана між собою і чудово усвідомлює свій громадянській обов’язок” [28]. Висока активність поляків у виборчій кампанії, на думку М.Потапенка, пояснюється посиленою політичною мобілізацією польської громади стосовно захисту національних вправ та впливом боротьби за збереження й розширення електоральних полів польськими політичними силами [1, с. 146]. У Житомирі вони були представлені місцевими осередками: Праці національної на Русі, Централі Демократичної, Демократії християнської на Русі і партії народово–демократичної [38]. Одночасно завершена муніципальна виборча кампанія засвідчила ефективність тактики поляків, яка ґрунтувалась на позиції національного єднання, що позбавило їх вимушеного блокування із іншими учасниками виборчого процесу.

Дев’ятого вересня відбулось перше засідання новообраної міської думи. Польське коло гласних думи ознайомило присутніх з власною декларацією, підкреслюючи відповідальність, з огляду на тяжке становище, закликала приступити до ділової роботи на користь міста. Коло польське об’єднуючи в собі усі групи місцевого польського населення, дотримуючись спільного ідеалу “За нашу і вашу свободу” вказувало на спільну творчу роботу для забезпечення просвіти широких верств населення міста та підняття його культурного самоусвідомлення [29]. На посаду міського голови обрано попереднього голову, члена польського кола – А. Півочького [30]. Згодом відбулось додаткове обрання трьох членів міської управи – усі від польського кола [31].

Подібна висока активність польської спільноти спостерігалась в культурно–просвітньому житті. У місті налічувалось 8 польських шкіл, якими опікувалась “Macierz Polska”. Викладання проводилося польською мовою, російська мова вводилася як предмет з другого року навчання. Із 6081 усіх учнів міста 1138 становлять

поляки. У школах товариства “Macierzy Polskiej” з початком навчального року навчалось 878 учнів. [32]. Для підтримки польського шкільництва на Волині правління “Macierzy Polskiej” устало фондую і м. Романа Сангушка в розмірі 1000 крб. [33]. До польської громадськості звертався виконавчий комітет Товариства охорони польських історичних пам’яток і предметів старовини з проханням підтримати добровільною матеріальною допомогою. Збір пожертв відбувався у редакціях всіх польських газет [34].

У середовищі польських політичних сил Наддніпрянської України улітку сформувалися відмінні позиції щодо організації національного самоврядування. Польські демократи обстоювали ідею визнання за поляками прав національної меншини, що збігалось із пропозицією Центральної Ради у підході до вирішення проблем національних спільнот України. Натомість народові-демократи, через контрольований ними ПКВ на Русі пропонували розбудовувати польську “внутрішню автономію”. В умовах конкуренції згаданих позицій польська спільнота підтримувала ендеків у розбудові “внутрішньої автономії” і наголошували на “бажанні мирного співжиття з народом українським” [35]. З невинним поширенням анархії на провінції та шкодою, завданому господарству й суспільству, пов’язані сумнозвісні події вбивства в Славути мецената Романа Сангушка. У Житомирі для польської громади було проведено жалобну месу за покійним князем. Посилення побоювань зростання руйнівної анархії спостерігалось після ухвали ІІІ Універсалу. Місцеві поляки слідом за польськими членами Центральної Ради, ПКВ, польськими громадськими організаціями у Києві оголосили спільний протест в Житомирі з приводу задекларованого в ІІІ Універсалі усунення (без викупу) приватної земельної власності [33].

Сімнадцятого листопада відбулось польське віче, на якому обговорено загострення політичної ситуації. Численне зібрання публіки вислухало розлогу доповідь місцевого представника народових-демократів К. Верчака “Дійсна ситуація політична та вибори до Установчих зборів”. У ній промовець дав негативне прогнозування запропонованого в ІІІ Універсалі розв’язку земельної проблеми. Відповідно польській громаді рекомендовано долучитись до загального протесту згаданого положення Універсалу. З метою захисту національних інтересів поляків запропоновано належно підготуватись до виборів до Установчих зборів [36]. Таким чином, польська громадськість була стурбована майбутнім розвитком подій, адже спровоковане загострення аграрного конфлікту виливалось у погроми маєтків поміщиків, у тому числі польських, особливо на Правобережній Україні. У результаті польська спільнота втрачала економічні та етнополітичні ресурси, відчувала спад матеріально-фінансового рівня благополуччя [3, с. 10].

Польське коло гласних міської думи у відношенні до положень ІІІ Універсалу оголосило декларацію підтримки прагнень українського народу до державної самостійності. Одначе рішуче заперечувалось проголошення конфіскації земельної власності, що неминуче нанесе господарству та населенню краю шкоди і яке порушує демократичні основи нового ладу.

Відповідно до висловленої позиції польське коло утрималося від голосування по резолюції підтримки ІІІ Універсалу.

Дотримання позицій єдності у захисті національних інтересів дозволило місцевим полякам провести цілком успішну виборчу кампанію у Житомирі до Всеросійських Установчих зборів. Її результатом стало здобуття польським крайовим списком № 4 найбільшої кількості голосів у 19 міських та 4 військових виборчих дільницях міста разом узятих [37].

Таким чином, у процесі революційних змін 1917 р. громадсько-політичне життя польської спільноти Житомира було сповнене організаційною діяльністю для захисту національних інтересів в органах міської влади, проведенням просвітницької та культурницької діяльності, захисту біженців. Активність польської громади у політичному житті, вмiла реалізація принципу національної єдності, дозволило їй представникам вибороти переважну кількість голосів електорату на муніципальних виборах та до Установчих зборів. Простежуються намагання підтримки українських національних прагнень та одночасного захисту власних національних інтересів, що ґрунтувались виключно на демократичних засадах. Подальші наукові дослідження діяльності польської громади дають змогу з’ясувати її суспільно-політичне життя на Волині у контексті взаємин із українським національним рухом, використанням польськими політичними партіями громадських організацій як інструмент впливу на широкі верстви населення краю.

Список використаних джерел

1. Потапенко М. Участь польських політичних сил Наддніпрянщини у виборах до міських дум 1917 р. / Максим Потапенко // Південний архів. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2008. – Вип.28/29. – С.145–154.
2. Потапенко М. Польський демократичний рух у Наддніпрянській Україні (березень 1917 – квітень 1918 рр.) / Максим Потапенко // Український історичний журнал. – Київ, 2010. – №6. – С.90–105.
3. Потапенко М.В. Громадсько-політичне життя поляків Наддніпрянської України у березні 1917 – квітні 1918 рр. [Текст]: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Потапенко Максим Васильович; Черніг. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2011. – 20 с.
4. Білобровець О. Діяльність польських громадських організацій м. Житомира у 1917 р. / Ольга Білобровець // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. – 2001. – Вип.5. – С.378–382.
5. Державний архів Житомирської області. – Ф.Р-405. – Оп.1. – Спр.7. – 483 арк.
6. Там само. – Спр.8. – 380 арк.
7. Волинь. – 1917. – №70.
8. Свободное слово. – 1917. – №4.
9. Dziennik Kijowski. – 1917. – №80.
10. Gazeta Polska. – 1917. – №116.
11. Волинь. – 1917. – №112.
12. Wiadomości Wojskowe. – 1917. – №19–20.
13. Трудовая Волинь. – 1917. – №15.
14. Волинь. – 1917. – №119.
15. Волинская речь. – 1917. – №21.
16. Волинь. – 1917. – №113.
17. Волинь. – 1917. – №148.
18. Волинская речь. – 1917. – №36.
19. Трудовая Волинь. – 1917. – №17.
20. Волинская речь. – 1917. – №28.
21. Młodzież. Lipiec-sierpień. – 1917. – №7–10.
22. Волинь. – 1917. – №118.
23. Волинская речь. – 1917. – №31.

24. Волинская речь. – 1917. – №53.
25. Волянь. – 1917. – №173.
26. Волинская речь. – 1917. – №55.
27. Волинская речь. – 1917. – №61.
28. Волинская речь. – 1917. – №62.
29. Волянь. – 1917. – №225.
30. Трудовая Волянь. – 1917. – №147.
31. Трудовая Волянь. – 1917. – №150.
32. Трудовая Волянь. – 1917. – №185.
33. Tygodnik kresowy. – 1917. – №1.
34. Волинская речь. – 1917. – №78.
35. Волинская речь. – 1917. – №57.
36. Tygodnik kresowy. – 1917. – №2.
37. Трудовая Волянь. – 1917. – №202.
38. Tygodnik kresowy. – 1917. – №5.

References

1. Potapenko M. Uchast' pol's'kykh politychnykh syl Naddnyprianschyny u vyborakh do mis'kykh dum 1917 r. / Maksym Potapenko // Pivdennyi arkhiv. – Kherson: Vydavnytstvo KhDU, 2008. – Vyp.28/29. – S.145–154.
2. Potapenko M. Pol's'kyi demokratychnyi rukh u Naddnyprians'kii Ukraini (berezen 1917 – kviten 1918 rr.) / Maksym Potapenko // Ukrains'kyi istorychnyi zhurnal. – Kyiv, 2010. – №6. – S.90–105.
3. Potapenko M.V. Hromads'ko-politychne zhyttia poliaktiv Naddnyprians'koi Ukrainy u berezni 1917 – kvitni 1918 rr. [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Potapenko Maksym Vasylovych; Chernih. nats. ped. un-t im. T. H. Shevchenka. – Chernihiv, 2011. – 20 s.
4. Bilobrovets O. Diialnist' pol's'kykh hromads'kykh orhanizatsii m. Zhytomyra u 1917 r. / Olha Bilobrovets // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu. – 2001. – Vyp.5. – S.378–382.
5. Derzhavnyi arkhiv Zhytomyr's'koi oblasti. – F.R–405. – Op.1. – Spr.7. – 483 ark.
6. Tam samo. – Spr.8. – 380 ark.
7. Volyn'. – 1917. – №70.
8. Svobodnoie slovo. – 1917. – №4.
9. Dziennik Kijowski. – 1917. – №80.
10. Gazeta Polska. – 1917. – №116.
11. Volyn'. – 1917. – №112.
12. Wiadomości Wojskowe. – 1917. – №19–20.
13. Trudovaia Volyn'. – 1917. – №15.
14. Volyn'. – 1917. – №119.
15. Volynskaia riech. – 1917. – №21.
16. Volyn'. – 1917. – №113.
17. Volyn'. – 1917. – №148.
18. Volynskaia riech. – 1917. – №36.
19. Trudovaia Volyn'. – 1917. – №17.
20. Volynskaia riech. – 1917. – №28.
21. Młodzież. Lipiec–sierpień. – 1917. – №7–10.
22. Volyn'. – 1917. – №118.
23. Volynskaia riech. – 1917. – №31.
24. Volynskaia riech. – 1917. – №53.
25. Volyn'. – 1917. – №173.
26. Volynskaia riech. – 1917. – №55.
27. Volynskaia riech. – 1917. – №61.
28. Volynskaia riech. – 1917. – №62.
29. Volyn'. – 1917. – №225.
30. Trudovaia Volyn'. – 1917. – №147.
31. Trudovaia Volyn'. – 1917. – №150.
32. Trudovaia Volyn'. – 1917. – №185.
33. Tygodnik kresowy. – 1917. – №1.
34. Volynskaia riech. – 1917. – №78.
35. Volynskaia riech. – 1917. – №57.
36. Tygodnik kresowy. – 1917. – №2.
37. Trudovaia Volyn'. – 1917. – №202.
38. Tygodnik kresowy. – 1917. – №5.

Ratsilevych A. P., PhD (Candidate of Historical Sciences), Associate Professor of the Department of History of Ukraine, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine, Zhytomyr), andrii.racilewicz@gmail.com

The social-political life of the Poles in Zhytomyr in 1917

The paper investigates the social-political activities of the Polish community of Zhytomyr, as one of the most numerous ethnic communities of the city, against the background of the revolutionary transformations of 1917. Analyzed are the activities of Polish organizations and societies, both civic and political, and their representation in bodies of municipal power. Pointed out are the manifestations of the local Poles' political activities, their participation in municipal elections and in those for the All Russian Constituent Assembly, the forms and methods of struggle they used in order to protect their national interests. A special emphasis is placed on the fact that maintaining national solidarity made it possible for the Poles to conduct a vast array of social-political activities and exert Polish cultural influence in the city. Enumerated are the educational-cultural measures taken in order to support Polish schooling, theatre, and other forms of educational-cultural activities. Discussed is the attitude of Polish organizations to the attempts of the Central Council of Ukraine to build up an independent state.

Keywords: the Poles, social organizations, social-political activities, Volhynia.

Рацилевич А. П., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории Украины, Житомирский государственный университет им. Ивана Франко (Украина, Житомир), andrii.racilewicz@gmail.com

Общественно-политическая жизнь поляков Житомира 1917 г.

Исследуется общественно-политическая деятельность поляков Житомира периода развёртывания революционных изменений 1917 года. Освещается формирование польских политических и общественных организаций, их представительство в органах местной власти. Показано проявление политической активности местных поляков, их участие в муниципальных выборах и к Законодательному собранию, формы и методы защиты национальных интересов. Подчёркнуто, что находясь в национальном единстве, поляки имели возможность широкой общественно-политической деятельности и укрепления польского культурного влияния в городе.

Ключевые слова: поляки, общественные организации, общественно-политическая деятельность, Волянь.

* * *

УДК 94(477)

Бабкова Н. В.

старший лаборант кафедры історії України і всесвітньої історії, Харківська державна академія культури (Україна, Харків), akademi_xdak@mail.ru

**ГАРМАТИ – ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ КЛЕЙНОД
УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА СЕРЕДИНИ XVI – XVII СТ.**

Характеризується історія становлення та розвитку гармат у середовищі українського козацтва. З'ясовуються основні джерела надходження та поповнення козацької артилерії. Визначаються головні сфери побутового використання артилерії представниками запорізького козацтва. Акцентовується увага на розвитку гармат під час національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, що в подальшому лягли в основу артилерії козацької держави. Окреслено процес перетворення гармат із військового в особистий клейнод козацьких гетьманів та старшини, що виконував репрезентативно-представницьку функцію.

Шляхом опрацювання різноманітної наукової літератури, застосування історичного та історично-порівняльного методів, автором аналізуються особливості розвитку гетьмансько-старшинських гармат кінця XVII – XVIII століття. Виявлені головні сюжетні мотиви, що були в основі оздоблення козацьких гармат, дали можливість стверджувати, що початок їх розвитку в якості державного та приватного клейноду пов'язаний з ім'ям гетьмана Івана Мазепи та з епохою бароко на території України.

Ключові слова: козацтво, гармати, особистий клейнод, бароко.

Серед розмаїття наукових робіт, присвячених українському козацтву загалом, і клейнодам зокрема, особливе місце займають доробки з історії козацької артилерії. Адже гармати були не лише засобами ведення війни, алей й символами козацької бойової звитяги. Тому, не дивно, що з часом вони перетворилися не лише на військовий, але й на державний та особистий клейнод української старшини. Однак, попри стрімкий розвиток сучасних козакознавчих досліджень, поза увагою науковців залишаються процеси становлення та історичного